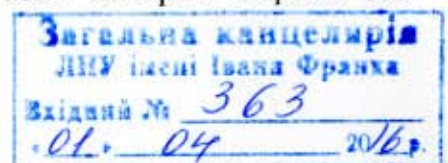

ВІДГУК

першого офіційного опонента на дисертацію Оксани Іванівни Гоцур «Сучасна українська преса як чинник формування геополітичної стратегії України (2000-2014 рр.): проблематика, концептуально-змістове навантаження» представленої на здобуття наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Актуальність наукового дослідження О.І. Гоцур не викликає сумнівів. Адже саме зараз Україна стоїть перед доленосним, можливо, найважливішим вибором у своїй історії: з якими державами і, ширше, цивілізаціями, їй зв'язати своє майбутнє – орієнтуватись на західноєвропейські цінності, що вже давно не просто утвердились, але й довели свої громадсько-політичні, соціокультурні і моральні переваги, чи на месіанські претензії «руського (славянського) мира». Здавалося б, після Революції Гідності 2013-2014 рр. це питання вирішено остаточно і назавжди, але, як показали подальші події, ми ще не настільки консолідована нація, щоб довести повернення до «спільного європейського дому» до логічного кінця. Це пов'язано і з відсутністю чіткої, прозорої і розписаної на головні етапи геополітичної стратегії самої держави, так і певними коливаннями громадської думки (як показали недавні соціологічні опити, труднощі післяреволюційних років знову посилили сумніви відносно правильності європейського вибору і засвідчили вперше з 2014 р. зменшення його прихильників).

Зрозуміло, що в таких умовах важко переоцінити роль преси як чинника і формування геополітичної стратегії держави, і її активного роз'яснення певним прошаркам суспільства, і, нарешті, PR-функції по підведенню до об'єднуючого і консолідуючого його висновку. Завдання, як бачимо, складне, неоднозначне, воно вимагає значної аналітичної роботи і залучення до неї найкращих і найавторитетніших журналістських сил. Ось чому вважаємо правомірним вибір джерельної бази: авторка обрала до

аналізу матеріали якісних українських газет (хоча, на жаль, їх у нас набагато менше, ніж того вимагає суспільна ситуація) і залучила до нього не лише газети «День» та «Дзеркало тижня», що від заснування обстоюють державницькі та україноцентричні позиції, а й газету «2000», яка не раз і не два подавала привіди у цьому глибоко сумніватись.

Підкреслимо ще одну об'єктивну і дуже складну проблему, яку доводиться вирішувати Україні на її шляху до інтеграції з Європою, і на яку справедливо вказує дисертантка: є геополітичні процеси, що відбуваються незалежно від України і вона може впливати на них хіба що опосередковано, є зовнішньополітична стратегія держави і є внутрішні процеси, каталізаторами яких виступили дві українські революції і які прямо впливають на геополітичне позиціонування держави.

Авторка при цьому вже у першій главі, де геополітична стратегія України розглядається як наукова проблема з точки зору соціокомунікативних аспектів, робить історичний екскурс, починаючи з ХІХ століття. Справді, ще тоді зароджується і психолого-емоційне, і соціокультурне, і науково обґрунтоване сприйняття України як частини Європи, відчуття спільних з нею ідеалів і цінностей. Ці тенденції посилюються на початку ХХ століття і в межах першої української республіки, і в 20-і рр. вже в залежній від Росії Україні. Один з найяскравіших представників «розстріляного Відродження» Микола Хвильовий виразно передав ці настрої у знаменитому гаслі «Назад від Москви!»

Однак необхідно констатувати, що хоча ці тенденції і підтримувались навіть у радянські часи, нинішня геополітична мапа Європи змушує вносити в них суттєві корективи. На початку ХХ століття після більшовицького перевороту 1917р. і початку утвердження нової тоталітарної імперії, Європа просто відгородилась від неї так званим «санітарним кордоном», який склали східноєвропейські держави – країни Балтії, Польща, Чехія, Румунія, Угорщина та інші. Нині вони повноправні члени ЄС, входять в оборонний

Північно-Атлантичний союз НАТО, а водорозділ між Європою та російською Євразією тепер проходить через Білорусь, Молдову і Україну.

Останнє і спричинило, на наш погляд, певну байдужість європейських лідерів до долі України та посилює переконання тодішнього українського керівництва, що геополітична політика – це балансування при сидінні на двох стільцях одразу (згадаймо хоча б пріснопам'ятну концепцію «багатовекторної політики Л. Кучми»). І хоч той же Л. Кучма обережно натякав північному сусідові (а, можливо, і собі та своєму оточенню), що «Україна – не Росія», ми залишились у фарватері російської політики.

Зрозуміло, все це не могло не дезорієнтувати українське суспільство, і нашу пресу, про що авторка справедливо пише у другій главі. Показово, що основні розмови (у тому числі і в тодішній пресі) точаться навколо економіки, наших втрат та здобутків у цій сфері у разі реалізації того чи іншого сценарію розвитку. Говорячи про пошук українською пресою концептів європейського вектора держави під час та після Помаранчевої революції у підрозділі 2.2, авторка справедливо наголошує на зміщенні акцентів з прагматично економічних на світоглядні, пов'язані з «повноцінним цивілізаційним функціонуванням» держави (с.93)

З цими чинниками вона пов'язує і наростання критичної налаштованості у публікаціях, де предметом обговорення стає проросійський вектор розвитку держави. Критиці піддаються не лише економічні переваги цього шляху як абсолютно удавані (конфлікти у газовій, м'ясо-молочній та інших сферах, майже торгівельні війни), а й піддається сумніву парадигма гуманітарних проблем, бо детонаторами гострої міждержавної полеміки стають такі стрижневі для цивілізаційного розвитку складові як мова, етнічна єдність народу, церква, історія тощо.

Аналізуючи у третьому розділі концептуально-змістове навантаження геостратегічної тематики в українській пресі, О.І. Гоцур наголошує на тому, що геополітична та інтеграційна політика держави стала нині постійною і стратегічно важливою темою, яка практично не зникає зі шпальт якісних

українських видань. Більше того. Чим значнішою є внутрішня чи зовнішня подія для реалізації державницької стратегії, тим активніше її висвітлюють газети. Другу закономірність, що впливає на зміст та інтенсивність подібних публікацій дисертантка пов'язує з агресивністю цілеспрямованого інформаційного впливу РФ і необхідність боронити інформаційний простір держави.

Одним з найцікавіших як на нас підрозділів дисертації, став підрозділ 3.2, пов'язаний з розглядом міфотворчої концептуалізації геополітичної стратегії України. Справді, за роки від другого пришествя до влади президента Л. Кучми і до сьогодні виникла вже майже своєрідна антологія стереотипів, ідеологем і міфологем, які і оспівували той чи інший шлях і піддавали його нищівній критиці. Можна погодитись з думкою авторки про те, що цьому сприяла і невизначеність геополітичного курсу держави, і різкі коливання цього курсу при зміні президентів, і схильність наших медійників до однозначних оцінок, і ті рудименти у сприйнятті окремих складних понять масовою свідомістю, що залишились від колишнього всевластя Агітпрому. Крім того поведінку пересічного українця у масі своїй визначають завищені очікування від того чи іншого кроку держави і страх перед невідомим, яке повинно стати невідворотним.

Авторка класифікувала міфи як такі, що стосуються ЄС та вступу до нього, Росії та об'єднання з нею, переваги і недоліки Єдиного економічного простору та Митного союзу, можливості творення Україною власного геополітичного простору. Якщо газета «2000» спекулює на проблематиці, передрікаючи Україні місце сировинного придатку, постачальника дешевої робочої сили і, образно кажучи, місце у передпокоях багатих європейських країн, то «День» та «Дзеркало тижня» хоч і намагаються більш об'єктивно висвітлювати інтеграційні кроки України, та все ж піддаються спокусі представити ЄС як ідеальний союз з безпроблемним функціонуванням. Дисертантка абсолютно права у тому, що і така позиція може стати на заваді

консолідації українського суспільства як це було під час прийняття доленосних рішень з народами Балтії чи Польщі.

Крім того, вивчаючи репрезентацію та роз'яснення на сторінках української преси концептів «Європа» та «Росія», О.І. Гоцур приходять до висновку, що попри їх бінарні розходження (Європа – зближення, важливості повернення, входження; Росія – повернення, стабільність, вигідність, конфліктність) вони перетинаються у двох позиціях: категоріях геополітичного визначення «Україна як буферна держава» та «Україна як сіра зона» (с.179). Тому такі публікації у більшій мірі грішать декларативністю та імперативністю як у позитивному, так і в негативному сенсі.

Завершують роботу глибокі за змістом і разом з тим конкретні висновки, які доволі виразно підкреслюють достоїнства дисертації.

Автореферат та публікації повністю передають зміст дослідження. При цьому хотів би вказати на різнобічну апробацію роботи. Авторка взяла участь майже у 30 конференціях та опублікувала 23 статті, що свідчить і про її знання матеріалу, і про наукову компетентність.

Разом з тим Оксана Іванівна взялась у своїй розвідці за вирішення надзвичайно складного завдання: вона вивчає процес, що твориться і продовжується у нас на очах і підсумки якого визначити зараз надзвичайно важко. Це, як і сама гостроактуальна тема, спонукає до роздумів і певної полеміки. Зокрема, вказав би на такі моменти:

1. Джерельну базу роботи складають якісні газети України. Але ж проблематика, що аналізується в дисертації широко представлена у тижневиках «Кореспондент», «Фокус», «Тиждень», «Країна» та деяких інших. Цей тип видань, що відносять до «часописів новин» («newsmagazine») якраз і тяжіє до аналітичного осмислення найбільш важливих проблем, що стоять перед державою.

Можливо їх теж слід було залучити до аналізу?

2. У вдалому підрозділі 3.2 Ви розглядаєте ті міфологеми, якими «обросла» тема інтеграції та концепти «Європа» і «Росія» в українській пресі. Та чи не здається Вам, що останнім часом і в пресі, а відтак і в суспільній свідомості утверджується своєрідна «демонізація» образу Росії та її очільника? На мою думку, це не лише починає слугувати виправданням бездіяльності нашого керівництва у захисті національних інтересів, а й утруднює аналітичне і особливо прогностичне осмислення процесів, щоб не бути весь час у положенні оборонців, а й працювати на випередження подій.

3. Чи такою вже утопічною виглядає концепція утвердження України як самостійного геополітичного гравця («опертя на власні сили»)? Колись видатний англійський політик Уїнстон Черчіль сформулював позицію, якої до сьогодні дотримуються всі лідери країни: «У Британії немає постійних друзів і постійних ворогів, а є лише національні інтереси». Зрозуміло, Велика Британія – важковик у світовій політиці, але ось сусідня Польща після приходу до влади президента Анджея Дуди та партії «Свобода і справедливість» все активніше утверджує свою самодостатність, гостро критикуючи і полемізуючи при цьому Німеччину та США. І чи не стала для нас згубною політика пошуків «до кого б притулитись», що позбавила Україну самостійності ще за часів Богдана Хмельницького і у більш пізніші періоди?

4. Чи не здається Вам, що в публікаціях вітчизняної преси на геополітичні теми замало аналітико-критичного спрямування (йдеться, зрозуміло, не про критику газети «2000», густо замішану на демагогії та упередженості)? Наведу у зв'язку з цим аналогію: коли США намагались змусити Росію припинити будівництво атомної електростанції в Ірані, вони звернулись до України із закликом не поставляти для будівництва харківської турбіни. Переговори тодішніх держсекретаря США М.Олбрайт та президента Л.Кучми на цю тему тривали всього 20 хвилин, так що держсекретар навіть не виїжджала з аеропорту. Зате переговори з тодішнім міністром МЗС Росії Примаковим тривали три доби і завершилися нічим. Л.

Кучма оголосив, що втрати України від розриву контракту не перевищать двох мільйонів доларів і добре ім'я держави того варте. Натомість газета «Волл-стріт джорнел», присвятивши цій темі цілий розворот, не просто визначила втрати України в 3-4 мільярди доларів, а й її повне заміщення як постачальника енергетичного ринку на світовому ринку. Американській газеті нібито треба було порадіти успіхові власної дипломатії, але старовинне правило «Платон мій друг, а істина дорожче» спрацювало і цього разу.

Як видно, мої зауваження носять полемічний характер і ніяк не впливають на позитивне враження від роботи.

В цілому ж маємо справу із солідним дослідженням, в якому гармонійно поєднано глибокі теоретичні знання та широке емпіричне підґрунтя. Воно повністю відповідає всім вимогам п. 11 та п. 13 «Порядку присудження наукових ступенів і присвоєння вченого звання старшого наукового співробітника», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 року № 567, а його авторка Оксана Іванівна Гоцур безперечно заслуговує на присудження їй наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Перший офіційний опонент –
доктор наук із соціальних комунікацій,
професор, завідувач кафедри
масової та міжнародної комунікації
Дніпропетровського національного
університету імені О. Гончара

 С.В. Демченко

Вчений секретар
Дніпропетровського національного
університету імені О. Гончара
професор

 В.В. Лобода